

ВИДАТНІ ДІЯЧІ ТА ВИЗНАЧНІ ПОДІЇ В ГАЛУЗІ КРИМІНАЛІСТИКИ

УДК 343.98(477)(092)

В. М. Чисніков, доктор юридичних наук, доцент,
головний науковий співробітник Державного науково-
дослідного інституту МВС України

Г. М. РУДИЙ — ВИДАТНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ КРИМІНАЛІСТ-ПРАКТИК ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ (ДО 155-РІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ТА 100-РІЧЧЯ З ДНЯ ЗАГИБЕЛІ)

Розглянуто життєвий шлях і новаторську службову діяльність начальника сисного відділення Київської міської поліції титулярного радника Георгія Михайловича Рудого (1863—1918 рр.) — талановитого сищика, одного з піонерів застосування науково-технічних засобів у боротьбі зі злочинністю в Російській імперії, «батька» вітчизняної дактилоскопії та службового собаківництва, валізи сищика («слідчого чемодана»), родоначальника поліцейської експертно-криміналістичної служби на території України, а також автора першої в Росії інструкції чинам сисної поліції.

Ключові слова: Г. М. Рудий, дактилоскопія, «слідчий чемодан», собаки-шукачі, Інструкція чинам Київської сисної поліції, історія криміналістики.

Рассмотрены жизненный путь и новаторская служебная деятельность начальника сисного отделения Киевской городской полиции титулярного советника Георгия Михайловича Рудого (1863—1918 гг.) — талантливого сыщика, одного из пионеров применения научно-технических средств в борьбе с преступностью в Российской империи, «отца» отечественной дактилоскопии и служебного собаководства, чемодана сыщика («следственного чемодана»), родоначальника полицейской экспертно-криминалистической службы на территории Украины, а также автора первой в России инструкции чинам сыскальной полиции.

Ключевые слова: Г. М. Рудой, дактилоскопия, «следственный чемодан», собаки-ищейки, Инструкция чинам Киевской сыскальной полиции, история криминалистики.

Considered a pioneering way of life and official activities chief detective department of the Kyiv City Police titular councilor Georgii Mikhailovich Rudy (1863—1918 gg.) — a talented detective, one of the pioneers in the application of scientific and technological tools in the fight against crime in the Russian Empire, the «father» of the domestic fingerprint and a service dog, suitcase detective («investigative suitcase»), the founder of the police forensic services in the territory of Ukraine, as well as the author of the first in Russia and Instructions to police detainees.

Key words: G. M. Rudyi, dactyloscopy, «investigative suitcase», dog-huntsman, Instruction to the officers of the Kiev detective police, history of criminalistics.

Цього року виповнюються дві ювілейні дати: 155 років з дня народження та 100 років з дня трагічної загибелі видатного українського криміналіста-практика початку XX ст., титулярного радника Георгія Михайловича Рудого (1863—1918 рр.) — талановитого сищика, одного з піонерів застосування науково-технічних засобів у боротьбі зі злочинністю в Російській імперії, «батька» вітчизняної дактилоскопії та службового собаківництва, валізи сищика («слідчого чемодана»), родоначальника поліцейської експертно-криміналістичної служби на території України, а також автора першої в Росії інструкції чинам сисської поліції.

Майже століття ім'я цієї особистості перебувало в забутті, про нього не знали навіть вчені-фахівці. І лише наприкінці XIX ст. новачки Г. М. Рудого в справі кримінального сиску стали надбанням широкої юридичної спільноти [1; 2; 3].

м. Бердичів, кінець XIX ст.

Народився Георгій Михайлович у 1863 році в селянській родині на Поділлі, у селі Терешки Могилівського повіту Київської губернії (нині Барський район Вінницької області). Після закінчення церковно-приходської школи кмітливого хлопчика батьки віддали під опіку родичів, які проживали у м. Бердичеві. У 1883 році міщанин Георгій Рудий «...був визнаний зовсім нездатним до військової служби, а тому звільнений назавжди зі служби за 23 и 38 ст.: сльозова фістула лівого ока й корізний процес носових кісток» [4, арк. 1]. На той час він

вже працював помічником волосного писаря Терешківської волості й за відгуками керівництва «під час усієї служби вирізнявся особливим працелюбством, повним знанням своєї справи й відмінною поведінкою» [4, арк. 7].

У липні 1884 року Георгія Рудого призначено волосним писарем Яришівського волосного правління Ямпільського повіту, де він прослужив майже чотири роки. За перший рік служби в його атестаціях зазначали, що він «служить чесно й добросовісно, виконує свої обов'язки бездоганно й жодних зловживань по службі не робить» [4, арк. 12]. У лютому 1888 року голова Могилівсько-Ямпільського з'їзду мирових посередників у свідостві Георгія Михайловича писав, що той «відрізнявся визначними здібностями, зразковою поведінкою й цілком добросовісним ставленням до своїх обов'язків» [4, арк. 17].

В особовій справі Г. Рудого є цікавий документ, який надає уяву про його зовнішній вигляд за прикметами — «Відроджувальне свідоство», видане Г. М. Рудому в 1888 році: «Прикмети: років — двадцять п'ять; зріст — 2 арш. 5 1/2 вершка [164 см. — *Прим. авт.*]; волосся — чорне; брови — чорні; очі — пивні; ніс — широкуватий; рот — помірний; підборіддя — бритє; обличчя — овальне. Особливі прикмети: 1. На мізинному пальці лівої руки є на нігті рубець від розриву. 2. На лівій стороні обличчя продовгуватий малопомітний шрам» [4, арк. 5].

У березні 1888 року Г. М. Рудого було зараховано за вільним наймом на посаду

волосного писаря Оксанинської волості Уманського повіту Київської губернії. Через рік він звільнився за власним бажанням і перейшов працювати діловодом до Уманського повітового з військової повинності присутствія, яке належало до системи Міністерства внутрішніх справ. Як і на попередніх посадах, Георгій Михайлович продовжував виконувати службові обов'язки зразково, про що свідчать його службові атестації. Так, 5 жовтня 1890 року голова Уманського з військової повинності присутствія зазначав, що Георгій Рудий «...у службовому й моральному плані цілком благонадійний, покладені на нього службові обов'язки виконує цілком добросовісно з повною бездоганною чесністю й самовідданістю й завдяки цьому важко замінима на службі людина...» [4, арк. 18].

6 листопада 1892 року Георгій Михайлович подає заяву Уманському поліцмейстеру з проханням призначити його на посаду помічника пристава 1-ої частини м. Умані. При цьому Г. М. Рудий надає свідоцтво з попереднього місця роботи, у якому, зокрема, зазначалося, що він «...за весь час служби, при відмінній поведінці відрізнявся видатними здібностями, бездоганно чесним і добросовісним виконанням своїх службових обов'язків та повним знанням канцелярської справи» [4, арк. 19]. Прохання Г. М. Рудого було задоволене, і з цього часу починається його майже 15-річна служба в поліції.

Перебуваючи на новій посаді, Георгій Михайлович з притаманною йому енергією та ентузіазмом віддається поліцейській службі й вже у червні наступного року отримує подяку від Київського губернатора «за старанну й енергійну діяльність його щодо виявлення виготовлення фальшивої монети і збуту такої» [4, арк. 39]. У серпні 1894 року за всепідданішою доповіддю міністра внутрішніх справ його було нагороджено орденом Святого Станіслава III ступеня «в нагороду за відмінно-старанну і ревну службу та особливі зусилля» [4, арк. 26]. У листопаді 1895 року за клопотанням Уманського повітового ісправника Київський губернатор «за виявлення вбивць селянина Іллі Бабича» нагородив Г. М. Рудого грошовою премією в розмірі 40 руб. [4, арк. 44].

м. Умань, початок XX ст.

У лютому 1896 року Георгій Михайлович отримав подяку від Уманського повітового ісправника «за енергійну участь у справі виявлення в м. Умані особи Герши Майцига (Ткача)» [4, арк. 42]. У червні того самого року Георгію Рудому за розпорядженням Київського губернатора було виплачено 75 руб. «на покриття витрат, пов'язаних з розшуком срібла, викраденого в генерал-ад'ютанта Черткова», і оголошено подяку «за визначну поліцейську діяльність» [4, арк. 43].

Працюючи в м. Умані, Георгій Михайлович у 1894 році для отримання першого класного чину був змушений скласти іспити в Уманській прогімназії. При цьому, як зазначалося в свідоцтві, він показав такі знання: із Закону Божого — добрі (4); з російської мови — добрі (4); з арифметики — задовільні (3); з геометрії — задовільні (3); з історії — задовільні (3); з географії — добрі (4) [4, арк. 21-зв.].

Невдовзі губернське поліцейське начальство помітило талановитого пристава з провінції і в червні 1896 року запропонувало йому посаду помічника пристава Старокиївської поліцейської дільниці м. Києва, яку він обіймав понад рік. У червні 1897 року його несподівано перевели до м. Фастова становим приставом 2-го

стану Васильківського повіту Київської губернії. Причиною переводу стали такі обставини. Працюючи в м. Умані, Георгій Михайлович вживав найактивніших заходів з припинення безладу з боку п'яних військових підпоручиків Данилевського та Паскудіна. Через рік їхню справу розглядали в м. Києві, і офіцерів було засуджено військово-окружним судом. На цьому судовому процесі Георгій Михайлович Рудий виступав головним свідком. Після суду на адресу міністра внутрішніх справ почали надходити листи з проханням «усунути Рудого з Києва». Міністр пішов назустріч проханням губернатора і у своєму розпорядженні від 14 червня 1897 року приписав: «...вважав би за необхідне надати Рудому відповідну посаду поза містами Києвом і Уманню». При цьому він звертав увагу губернатора на те, «що захід цей не має негативним чином позначитися на подальшій його [Рудого. — Прим. авт.] службі» [4, арк. 45-зв.].

На новому місці служби Георгій Михайлович розгорнув бурхливу діяльність з боротьби зі злочинністю. Насамперед це стосувалося конокрадства, яке було доволі поширене в сільській місцевості та завдавало селянам великого лиха. Ознайомившись з оперативною обстановкою на підлеглий території, Г. М. Рудий розробив систему заходів з припинення конокрадства і запобігання йому, які незабаром дали позитивні результати.

Самосуд над конокрадом

Досвідом Васильківського станового пристава зацікавився Київський генерал-губернатор, і на його прохання Георгій Михайлович підготував доповідну записку «Про заходи щодо попередження та припинення конокрадства» від 1 липня 1898 року. У ній, зокрема, запропоновано такі заходи: «...1) надійна громадська охорона в поселеннях, 2) випасання коней групами під наглядом чергових пастухів, 3) посилення поліції і надання поліцейським урядникам права вилучати безкоштовно селянські підводи для переслідування конокрадів і безкоштовно розсилати телеграми, 4) повне об'єднання діяльності чинів поліції і заснування поліцейської газети, 5) зміна системи розшуку, 6) збільшення коштів поліції на сискні витрати, 7) адміністративне виселення у Сибір особливо небезпечних конокрадів» [5, с. 96].

Значних успіхів Георгій Михайлович досяг і в боротьбі з підпалами (у деяких місцевостях вони набули характеру «пожежного промислу»). Зокрема, в одному з поселень 2-го стану Васильківського повіту було спалено приблизно 70 % застрахованих будівель, а окремі з них підпалювали по кілька разів. Як установив Г. М. Рудий, для підпалів спеціально споруджували або купували готові будинки. При цьому з метою значного завищення страхової оцінки будівель їх купівельну ціну штучно завищували в купчих документах. Підпали вчиняли самі власники будинків або заставотримачі. Проте здебільшого це робили спеці-

м. Фастів,
кінець XIX — початок XX ст.

Гасіння пожежі

ально наймані фахівці-підпалювачі, а власники будівель для забезпечення власного алібі задовго до підпалу виїздили в інше місце і поверталися лише тоді, як дізнавалися про пожежу. «Всім цим пожежам, — писав Г. М. Рудий, — було покладено кінець після того, як мною було проведено повальний обшук, що спричинив значне скорочення страхової оцінки» [5, с. 62].

Про успішну діяльність станового пристава Г. М. Рудого у Васильківському повіті свідчать матеріали його особистої справи. У лютому 1899 року Васильківський повітовий ісправник провів ревізію діяльності підлеглих йому поліцейських чинів і в рапорті на ім'я голови губернського правління зазначив, що серед поліцейських чиновників «звертає на себе увагу діяльність пристава 2 стана Рудого, яка як щодо виконання паперів та виробництва грошових стягнень, так і особливо з виявлення злочинів по ревізії виявилася цілком похвальною» [4, арк. 47]. На підставі цього рапорту Київське губернське правління оголосило Георгію Михайловичу подяку «за похвальну службову діяльність» [4, арк. 47-зв.], а в червні того самого року Георгій Рудий отримав подяку «за особливу дбайливість у справі благоустрою та зразковий порядок у місці знаходження станової квартири — у м. Фастові, а також за енергійне та вміле розслідування в стані конокрадства» [4, арк. 54]. Через два місяці губернатор знову оголосив йому подяку «за виявлення крадіжок товарів із вагонів у районі станції Фастів Південно-Західної залізниці» [4, арк. 48], яка була надрукована в газеті «Київські губернські відомості» від 25 серпня 1899 року. У вересні Г. М. Рудий отримав губернаторську подяку «за зразкову чистоту бойні, виявлену під час огляду такої Київським губернським ветеринаром» [4, арк. 51]. 3 листопада 1899 року Київський губернатор надіслав до м. Василькова листа, у якому зазначалася «похвальна діяльність» пристава 2-го стану Г. М. Рудого, який проявив «досить енергійне сприяння виявленню вбивць лісника Юрченка і, взагалі, виявлену надзвичайно старанну і наполегливу діяльність при захисті майна скарбниці». Наприкінці листа губернатор прохав повітового ісправника оголосити становому приставу Рудому подяку [4, арк. 55-зв.]. Напередодні нового року пристав Г. М. Рудого було нагороджено орденом Святої Анни III ступеня.

Саме в цей час тридцятисемирічний становий пристав Георгій Рудий нарешті вирішив обзавестися сім'єю. 8 листопада 1900 року він поєднався законним шлюбом з дівцею Ксенією Кас'янівною Залеською, дворянкою, уродженкою села Порадово Мотовилівської волості Васильківського повіту, власницею 17 десятин землі [6, арк. 221-зв.].

Восени 1900 року згідно з розпорядженням Київського губернатора Георгій Михайлович проводив розслідування «по справі про зловживання бувших у користуванні і нових, але фальшивих бандеролей тютюнових виробів». Здійснюючи розшук у Київській, Подільській та Волинській губерніях, Г. М. Рудий установив, що фальшиві тютюнові бандеролі та поштові марки виготовляють у м. Львові, який на той час входив до складу Австро-Угорської імперії. Після завершення розшуку губернатор оголосив Георгію Михайловичу подяку «за його вмілу та енергійну службову діяльність» [4, арк. 65].

Понад чотири роки прослужив Г. М. Рудий становим приставом у Васильківському повіті, зарекомендувавши себе прекрасним організатором і талановитим

криміналістом. І тому не випадково, що в серпні 1901 року саме йому було запропоновано очолити сискну частину Київської міської поліції. У зв'язку з тим, що в м. Києві ця посада штатним розкладом не передбачалася, Георгія Михайловича було призначено помічником пристава Печерської поліцейської дільниці «...з покладанням на нього обов'язків завідувача сискною частиною Київської міської поліції з окладом 600 крб. щорічно» [4, арк. 83]. Відтоді в поліцейській кар'єрі Георгія Рудого почався новий етап, який вписав його ім'я в аннали української та російської криміналістики.

Будинок (справа), у якому знаходилася сискна частина Київської міської поліції

Слід зазначити, що сискна частина Київської міської поліції була заснована в липні 1880 року і до кінця 1901 року «ледве животіла». Керування нею покладалося на помічника поліцмейстера із загальної частини, який обіймав цю посаду за сумісництвом. У його підпорядкуванні перебувало кілька відряджених городових, які виконували розшукові обов'язки. Діловодство розшукової частини складалося з двох журналів: перший — настільний реєстр, у якому фіксували «темних осіб», а другий містив розшуковий алфавіт зі списком усіх осіб, котрі перебували в розшуку. Єдиним технічним засобом був фотоапарат, придбаний наприкінці 1890-х років. На утримання сискної частини і на витрати з розшуку щорічно виділяли 2676 руб. Таку «спадщину» отримав Г. М. Рудий у розпорядження в серпні 1901 р.

Звичайно, Георгій Михайлович не мав ніякого досвіду керівництва таким спеціалізованим підрозділом. Тому свою діяльність на новій посаді він розпочав з ознайомлення з організацією сискних відділень м. Москви та м. Петербурга. У жовтні того самого року йому пощастило: керівництво київської поліції надало новопризначеному керівнику сискної частини можливість ознайомитися з досвідом роботи кримінальних поліцій Англії та Франції. Цьому передувало звернення керуючого Акцизним збором Київської губернії наприкінці травня 1901 року до київського губернатора, у якому він прохав відрядити Г. М. Рудого до м. Львова «з метою всебічного та ретельного розслідування на місці виробництва фальшивих бандеролей» [4, арк. 86]. Губернатор «з цього предмета» доповів керівництву Департаменту поліції і 27 липня «за доповіддю міністра фінансів надійшов Найвищий дозвіл» на відрядження Г. М. Рудого за кордон, з виділенням йому 800 рублів «на покриття витрат в зазначеній поїздці, а рівно і для інших витрат» [4, арк. 86]. 19 вересня Георгій Михайлович отримав посвідчення, підписане київським губернатором, у якому російською та німецькою мовами зазначалося, що «подавець цього начальник сискної поліції м. Києва колезький реєстратор Георгій Михайлович Рудий відряджається за кордон з Найвищого дозволу по справам служби». Далі в документі висловлювалося прохання до всіх посадових осіб і керівників установ «здійснювати п. Рудому при законних вимогах повне сприяння» [4, арк. 87].

Скориставшись службовим відрядженням, у жовтні — листопаді 1901 року Георгій Михайлович побував у м. Лондоні та м. Парижі, де ознайомився з організацією розшукової справи Франції та Англії. Результатом цієї поїздки стала повна реорганізація Київської сискної поліції.

18 грудня 1901 року Георгій Рудий подав київському поліцмейстеру доповідну записку щодо упорядкування сискної справи в м. Києві: «Однією з головних причин

безуспішної боротьби поліцейських органів з досить розвиненою у нас злочинністю, — писав він, — є відсутність у поліцейських установах правильної реєстрації злочинців. Серед численних заяв потерпілих про скоєння злочинних дій є багато таких, де вказано детальні прикмети злочинців, але розшуки все одно залишаються безуспішними, тому що жодна із поліцейських установ, навіть у губернських містах, не має необхідних відомостей про злочинців, щодо вчинених ними злочинів та їх фотографічних карток для пред'явлення потерпілим». Далі головний сищик Києва наводив 32 типи злочинців, що на той час оперували в Росії, а саме: 1) «гейменики» — вбивці; 2) «грантовники» — розбійники і грабіжники; 3) «фуфери» — підпалювачі; 4) «шніфери» — злодії, що скоювали крадіжки зі зломом; 5) «зломники кас»; 6) «скачки» — квартирні злодії з підібраними ключами; 7) «випери» — викрадачі речей з передпокоїв; 8) «на добрий ранок» — крадії у сплячих уранці; 9) «мийники» — крадії у сплячих у потягах; 10) «цапленики» — спеціальні залізничні злодії; 11) «голуб'ятники» — крадії з горищ; 12) «злодії — полотери і ремісники» — злодії, що обкрадають квартири під час або після їх ремонту; 13) «злодійська прислуга» — робочі, що влаштовуються на службу до хазяїв з метою обкрадання; 14) «шопенфелери» — крадії з магазинів; 15) «марвіхери і фортицери» — кишенькові злодії; 16) «хипезники, коти і кішки» — обкрадачі чоловіків за допомогою жінок, що заманюють своїх жертв для любовних утіх у пристосовані для цього приміщення; 17) «халамидники і дев'ятники» — дрібні злодії; 18) «ридикюльники» — крадії, що виривають ридикюлі у перехожих жінок; 19) «черединники» — конокради; 20) «апостольники» — крадії рогатої худоби; 21) «оребурки і нухгеєри» — навідники і подільники, що ідуть по слідах злодіїв для отримання частини здобичі; 22) «поїзники» — особи, що дають підводи для злодіїв і викраденого; 23) «хавирники, малинники» — утримувачі злодійських кубел; 24) «блатакаї» — скупники викраденого; 25) «феї-щасливчики» — аферисти; 26) «басманники, бугайники, лінкерхалфіни» — викрадачі грошей за допомогою підкидання гаманця; 27) «клопери» — викрадачі грошей під час розміну; 28) «шулери» — шахраї; 29) «фільмахери, лотерейники» — гравці на три карти; 30) «зуктери, супники» — сутенери; 31) «торговці жінками»; 32) «повії — мийниці і аферисти» — злодійки.

Найнебезпечнішими, на думку Г. М. Рудого, були злочинці, пойменовані під № 1—9, 13—16, 26, адже вони здебільшого діяли поза місцем свого проживання з метою приховання слідів своєї злочинної діяльності. Випадки їх затримання чинами поліції були дуже рідкісними, тому що поліцейські органи за місцем вчинення злочину не мали у своєму розпорядженні інформації про них, а головне — їхніх фотографічних знімків.

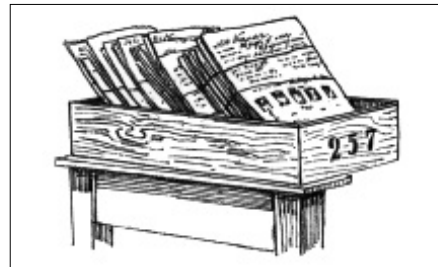
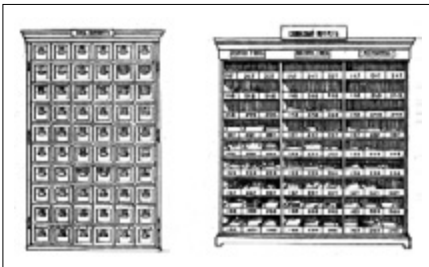
У доповідній записці Георгій Михайлович описував й систему розшуку та нагляду, започатковану при сискомному відділенні Київської міської поліції 1 січня 1902 року з метою успішної боротьби з професійною злочинністю в м. Києві. Система передбачала заведення на кожного злочинця спеціально розробленої картки білого кольору (3 примірники); на кожну особу, яку розшукують або яка перебуває під таємним наглядом, — 2 червоні картки, а також придбання спеціальної шафи, розділеної на велику кількість шухляд для зберігання зазначених карток.

У першій шафі розміщали карточки з антропометричними вимірами (112 шухляд), у другій, де шухляди було поділено на три відділи, зберігали картки білого й червоного кольорів, розміщені за абеткою (1-й відділ, 28 шухляд), картки біло-

го кольору, упорядковані згідно з класифікацією злочинних професій (2-й відділ, 34 шухляди), а також картки червоного кольору, класифіковані за описом прикмет злочинців, прізвища яких не встановлено (3-й відділ, 18 шухляд).

«Описана вище карткова система нагляду і розшуків (крім червоних), — писав Г. М. Рудий, — давно практикується в м. Парижі і є значною підмогою під час проведення дізнань і розшуку злочинців. Ще більшу користь можна очікувати від цих карток у нас в Росії, особливо там, де існують адресні столи і обов'язкові постанови щодо прописки видів на проживання». Завідувач сискної поліції також наголошував, що зазначена система не досягне своєї мети, якщо в сискному відділенні буде зосереджено картки лише на злочинців, заарештованих у м. Києві. На його думку, у сискному відділенні слід зосередити відомості про всіх злочинців описаних вище категорій, які вчиняють злочини в різних містах. Для цього він пропонував зобов'язати поліцейські установи Київської та сусідніх губерній періодично надавати Київському сискному відділенню інформацію про всі значні злочини, вчинені в їх регіонах, розшукові та наглядні картки (червоного кольору) на осіб, яких розшукують, а також білі картки — на злодіїв-гастролерів.

Водночас Київське сискне відділення зобов'язувалося сприяти повітовим поліцейським установам у справі розшуку, обмінюючись картками злодіїв, які вчинили злочини у повітах. Що стосується особливо небезпечних злочинців-гастролерів (марвіхерів та громил кас), то «...сискне відділення періодично буде обмінюватися карточками з усіма правильно організованими сискними відділеннями».

Г. М. Рудий також пропонував придбати для сискного відділення шафу з шухлядами для розшукових карток на коней, викрадених у Київській, Волинській та Подільській губерніях і вилучених у конокрадів, власників яких не встановлено.

Для здійснення правильного нагляду та ефективної боротьби з конокрадством Георгій Михайлович пропонував, щоб поліцейські установи надсилали до сискного відділення на кожного викраденого або затриманого коня окремий листок кольорового паперу, що означав певну масть коня (наприклад, на білого чи сірого коня — білий листок, на гнідого — червоний, на рудого — рожевий, на буланого — жовтий, на вороного — синій, на мишастого — попелястий, на рябого — двокольоровий).

Турбувало завідувача сискного відділення і питання підготовки майбутніх сищиків. З цього приводу він писав: «Багаторічний досвід показав, що випускники урядницької школи — поліцейські урядники зовсім не пристосовані для практичної діяльності у повіті, а між іншим саме там і необхідні досвідчені поліціанти, оскільки урядники, перебуваючи поза становою квартирою, часто повинні здійснювати рішучі, а інколи дуже ризиковані дії». Для підготовки досвідчених урядників Георгій Михайлович рекомендував увести обов'язкове практичне стажування слуха-

чів Київської школи урядників у сискному відділенні для того, щоб вони мали змогу «...ознайомитися з найважливішими рецидивістами, яких доставляють кожний день до сискного відділення агенти з різних місць позбавлень волі для фотографування і проведення антропометричних вимірів».

Завершаючи свою доповідну записку, Г. М. Рудий констатував, що для здійснення реорганізації сискної частини, передусім створення антропометричного кабінету, необхідно не менше двох досвідчених осіб, а також додаткове асигнування в обсязі 2000 крб. на утримання діловода, двох писарів, додаткових сискних агентів, а також придбання канцелярських товарів і переплата зарубіжних поліцейських газет і «Відомостей» з довідками про судимість. «Без цих грошей, — писав він, — вся моя тримісячна праця з реорганізації сискного відділення пропаде даремно, бо за того малочисельного складу службовців у сискній частині і за тих мізерних коштів, які виділяють на їх утримання, немає жодної змоги вести сискну справу відповідно до нової системи» [7, арк. 7].

Для обґрунтування виділення необхідної суми коштів Г. М. Рудий додав до доповідної записки «Кошторис додаткових витрат, необхідних сискному відділенню Київської міської поліції при введенні системи розшуків і спостереження» [8, с. 152].

Пропозиції Г. М. Рудого щодо реорганізації сискної частини були схвалені київським поліцмейстером, губернатором і генерал-губернатором. Підтримало київську ініціативу й міністерство внутрішніх справ, виділивши додатково 1000 руб. на щорічне утримання сискного відділення. У результаті цього стало можливим значне розширення приміщення сискної частини, збільшення її особового складу на 14 співробітників, створення чергової частини для постійного чергування чинів поліції та агентів з метою прийняття заяв і повідомлень про пригоди та проведення розшуку по «гарячих слідах». Було створено антропометричний кабінет та інші структурні підрозділи — столи: слідчий, пригод, особистого затримання, довідок і нагляду.

Значних змін зазнало діловодство сискної частини. З 1 січня 1902 року в її канцелярії було заведено облікові документи: настільний реєстр; абетка до нього; розносна книга; книга речових доказів; книга нарядів чинів сискної поліції на кожний день; книга приводу злочинців, затриманих чинами сискної поліції і доставлених з місць позбавлення волі; докладна абетка розшукуваних речей; книга пригод; книга складу службовців сискної частини; книга збувачів викраденого; книга готелів, постоялих дворів, трактирів і кухмістерських; книга злочинних кубел; книга будинків розпусти і повій; книга бешкетників; архівний опис справ, книг і майна сискного відділення.

Крім того, запроваджено ведення наглядових справ: про розшук різних осіб; про розшук викрадених грошей, речей, тварин; про відібрання у підозрюваних осіб грошей і речей при підозрі в їх незаконному придбанні; про злочинців, які проживають у м. Києві; про пригоди в м. Києві; про встановлення нагляду за різними особами; про осіб, що служать у сискній частині; про різні предмети; про бешкетників і підколювачів; про євреїв, що незаконно проживають у м. Києві; про осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності за злочини і проступки; про отримання різного роду відомостей; про конокрадство, а також наглядова справа документів, прийнятих до відома і керівництва;

З метою покращення ефективності боротьби зі злочинністю Г. М. Рудий запровадив карткову систему нагляду за злочинним елементом, а також дугову систему

розшуку злочинців. При цьому він використовував не лише досвід розшукових органів країн Європи, а й досвід сискиних відділень Росії.

Таким чином, після реорганізації Київського сискиного відділення за західноєвропейським зразком Г. М. Рудий мав усі підстави заявляти, що на 1 квітня 1902 року Київська сискина поліція не поступалася «...за своїм благоустроєм жодній з правильно організованих у Росії сискиних поліцій» [5, с. 2].

Запровадження нової системи нагляду та розшуку спричинило необхідність зосереджувати в сискиному відділенні дізнання про злочини, які раніше велися в поліцейських дільницях околотковими наглядачами. Таке зосередження мало на меті об'єднання зусиль органів поліції щодо виявлення злочинів, вчинених злочинними угрупованнями, та успішного їх розслідування. Як засвідчили подальші події, вжиті заходи дали позитивні результати. Так, за перше півріччя 1902 року Київською сискиною поліцією було затримано 1659 злочинців, зроблено фотознімки та антропометричні виміри 1055 злодіїв, проведено дізнання за 997 злочинами та за 298 проступками [9, с. 480].

На кінець 1904 року у штаті Київського сискиного відділення було 26 штатних працівників: завідувач, два околоточних наглядачі, п'ять чиновників, які були в штаті міської поліції, 16 городових, поліцейський фотограф «зі своїм матеріалом», перекладач з іноземних мов, а також «вільнонаймані таємні агенти, кількість яких часто змінювалась». Утримання сискиного відділення щорічно обходилося казні в 3474 руб. 40 коп. [5 с. 24]. Структурно воно складалося з антропологічного кабінету та чотирьох столів:

- 1) слідчого, чини якого проводили дізнання в справах особливої важливості;
- 2) пригод, у якому зосереджувалися справи про всі пригоди;
- 3) особистого затримання, де розміщувалися всі справи про розшук і особисте затримання злочинців;

- 4) довідок і спостережень, у якому зосереджувалися:

- довідки про осіб, яких було засуджено, притягнуто до дізнання, а також тих, які підлягали судовому покаранню за визначені проступки;

- довідки та наглядацькі листки на підозрілих осіб;

- довідкові листки на осіб, які підлягали покаранню в адміністративному порядку;

- наглядацькі листки на осіб, яким заборонено перебування в м. Києві, заборонено займати будь-які посади та займатися возним промислом;

- наглядацькі листки на неблагонадійну прислугу та злодіїв-рецидивістів;

- наглядацькі листки на загублені або вкрадені види на проживання;

- відомості про двірників, швейцарів і нічних сторожів.

Найголовнішим підрозділом внутрішньої організації сискиного відділення вважався антропологічний кабінет. Саме на нього покладали функції з реєстрації злочинців, систематизації всіх відомостей про них, встановлення їх особистості; видача довідок про судимість та розшук осіб, які переховуються.

Порядок реєстрації був таким: на кожного затриманого складалася антропометрична картка за системою Бертильйона в трьох примірниках. Один примірник зна-

Стіл приводу сискиного відділення

ходився в шафі № 1, поділених на шухляди за видами вчинення злочинів (вбивці, злодії, шахраї, гвалтівники тощо); другий — у шафі № 2, де зберігалися картки злочинців за алфавітним порядком; третій примірник картки розміщували в шафі № 3 згідно з порядком бертильйонажу. Фотокартки невпізнаних трупів поміщали в шафі № 4.

За перший рік роботи кабінету (почав функціонувати з 1 квітня 1902 року) було за-реєстровано і взято на облік 1787 затриманих осіб: 1563 чоловіки і 224 жінки [5, с. 30].

Спочатку штат антропологічного кабінету складався з двох спеціалістів: за-відувача і фотографа. Пізніше у завідувача з'явився помічник. Згідно з розробле-ною Г. М. Рудим інструкцією (про неї йтиметься далі), до посадових осіб кабінету пред'являли серйозні вимоги. Зокрема, вони повинні «бути ґрунтовно знайомі з антропометрією, дактилоскопією, фотографією і медичними назвами окремих ча-стин людського тіла». Наголошувалося також, що «особи, одержимі слабким зо-ром, який заважає розглядати дактилоскопічні відбитки, або тремтінням рук, що перешкоджають правильно володіти вимірювальними інструментами, на службу в антропологічний кабінет зовсім не приймаються» [10, с. 86—87].

Доцільно наголосити, що створення у квітні 1902 року антропометричного ка-бінету при сискній частині Київської міської поліції започаткувало розвиток крими-налістичних підрозділів в українських поліцейських органах. Тому, на нашу думку, саме Г. М. Рудого слід вважати засновником поліцейської експертно-криміналіс-тичної служби на території України.

Досягнення високих службових показників на розшуковій ниві давалися Георгію Михайловичу і його підлеглим ціною неймовірних зусиль. Київський губерна-тор Ф. Ф. Трепов у листі від 28 вересня 1902 року констатував, що основний тягар сискної і суто канцелярської роботи припадає на завідувача сискним відділенням і двох відряджених до нього чиновників, які входять до штату міської поліції. «Вони працюють до повної перевтоми, — писав губернатор, — проводячи щодня по 16—18 годин, а нерідко й цілу добу за провадженням обшуків і дізнань; ніхто з них не скористався за все літо добовим відпочинком від своєї тяжкої праці» [9, с. 480]. Губернатор також зазначав, що особисто в самого завідувача сискним відділенням знаходяться в провадженні кілька особливо важливих дізнань із кримінальних зло-чинів: вбивство Браунес, підроблення ремісницьких свідоцтв злочинною зграєю, а також справа про таємних підпалювачів, які діяли в м. Києві упродовж 3-х років і знищили десятки застрахованих домівок.

В особовій справі Г. М. Рудого зберігається лист київського губернатора Ф. Ф. Тре-пова за № 2668 від 13 серпня 1902 року, у якому той висловлював «Милостивому государю Георгію Михайловичу» щиру подяку «...за виявлення у Києві двох зграй, організованих для здійснення за плату підпалів застрахованого майна з метою от-римання страхової премії» [4, арк. 68-зв].

Архівні матеріали дають змогу докладніше розповісти про викриття цієї «до-сить шкідливої за своїм характером зграї підпалювачів» [5, с. 60].

Навесні 1902 року в результаті тривалого агентурного розроблення Г. М. Рудо-му вдалося ліквідувати дві злочинні зграї «фуферів»: Київсько-Васильківську і Кре-менчуцько-Броварську. До складу цих угруповань входило 19 осіб, більшість з яких становили ремісники різного фаху. Територія «діяльності» підпалювачів була поді-лена між собою, тобто кожна згряя мала визначений район. Так, Київсько-Василь-ківська згряя підпалювала будинки у «старому місті, а Кременчуцько-Броварська

діяла на Подільській і Плосківській ділянках. Серед «фуферів» існувала чітка спеціалізація: тут були свої піротехніки, візники, сторожі, двірники тощо. Підпали вчиняли на такому високому професійному рівні, що викрити їх тривалий час не вдавалося.

Технологія підпалювань у загальних рисах виглядала так: після домовленості з домовласником про підпал будівлі до нього надсилався один із членів зграї як мешканець. Його завдання полягало в тому, щоб якнайкраще ознайомитися з розташуванням будинку і зберігати при собі запалювальні «снаряди». Інший підпалювач під виглядом ремонту або купівлі оглядав будинок — від льоху до горища. Інколи для відводу від себе підозри і «зручнішого» підпалу зсередини приміщення господар розпочинав незначний столярний або малярний ремонт, здебільшого в порожній кімнаті. У визначений час зловмисники збиралися разом і підпалювали будівлю з усіх боків, а щоб не бути затриманими під час підпалу вони вживали необхідних упереджувальних заходів. По-перше, вони сильно обливали бензином дерев'яні частини будівлі і прив'язували до них запалювальні «снаряди», які складалися з мішечків, наповнених вибуховими і легко займистими речовинами (селітрою, сіркою, порохом тощо). В отвір кожного мішечка вставляли один кінець довгого гніта, просоченого горючими речовинами, інший кінець опускали донизу і підпалювали в момент загоряння. Гніт горів повільно і до загоряння «снарядів» підпалювачі мали змогу спокійно втекти і спостерігати здалеку за характерними вибухами дії снарядів.

По-друге, з метою затримання прибуття пожежної команди і надання можливості підпаленій будівлі згоріти до кінця зловмисники одночасно підпалювали яке-небудь нежиле приміщення в іншому кінці ділянки, сильно обливаючи його гасом, щоб полум'я «більш рельєфно виділялося». Ці так звані підпали з відводом здійснювали здебільшого в спорудах, у яких використано невогнетривкий матеріал. Таким чином, пожежна команда і поліція прибували на «замовлену» пожежу вже після того, як всі сліди підпалу було знищено вогнем і, звичайно, викрити винних не було змоги.

У результаті проведеного Г. М. Рудим дізнання було розкрито 32 підпали, вчинені в м. Києві упродовж останніх трьох років. Як зазначалося у звіті, у цій справі «...після довгих і тяжких зусиль вдалося виявити та арештувати близько 100 чоловік підпалювачів і їх пособників» [5, с. 60].

За успішне розкриття злочинів Георгій Михайлович отримував подяки не тільки від губернаторів, а й від вдячних мешканців міста. Так, в особовій справі Г. М. Рудого є лист генерал-майора А. Максимовича від 25 квітня 1902 року, у якому Георгію Михайловичу потерпілий висловлював подяку за «швидкий розшук і повернення йому золотого годинника з золотим ланцюжком вартістю 275 крб.» [4, арк. 67-зв.].

Про те, що Георгій Рудий був висококласним професіоналом, свідчить і той факт, що наприкінці серпня 1906 року його було відряджено до м. Петербурга «у справах служби». На виданому посвідченні, яке теж зберігається в його особовій справі, пізніше з'явився такий напис: «Відряджений за вимогою pana Міністра Внутрішніх Справ для провадження розслідування щодо факту вибуху на Аптекарьському острові у Міністра pana Столипіна. Злочинці знайдені» [4, арк. 99].

Продовження статті у випуску № 2 (30).

Список використаної літератури

1. Чисников В. Киевское сыскное отделение не уступало «...по своему благоустройству ни одному из правильно организованных в России сыскных полиций» (Из истории украинской криминалистики) / В. Чисников. — К. : Володимирська, 15, 1997. — № 14–15 (серпень).
2. Чисніков В. М. Криміналістика в Україні в XIX — поч. XX ст. / В. М. Чисніков // Криміналістика : підр. для слух., ад'юн., викл. сист. МВС України / [за ред. П. Д. Біленчука]. — К., 1998. — С. 43–58.
3. Чисніков В. М. Київ — батьківщина російської дактилоскопії та одорології / В. М. Чисніков // Іменем закону. — 1998. — № 15. — 10 квітня.
4. Личное дело заведующего сыскной частью Киевской городской полиции, титулярного советника Георгия Михайловича Рудого (Документы о прохождении службы, имуществе Рудого). — 3 июля 1884 г. — 20 января 1918 г.) // Державний архів м. Києва (ДАК). — Ф. 237. — Оп. 3. — Спр. 47.
5. Отчет о деятельности сыскного отделения Киевской городской полиции за 1902, 1903 и 1904 гг. — К., 1905. — 150 с.
6. Державний архів Київської області (ДАКО). — Ф. 289. — Оп. 180. — Спр. 152.
7. Центральний державний історичний архів (ЦДІАК). — К. — Ф. 442. — Оп. 632. — Спр. 358.
8. Чисніков В. М. Сыска поліція в Україні за часів Російської імперії (1880—1917 рр.): історико-правове дослідження : монографія : у 2-х кн. — Харків, 2014. — Кн. II. — 624 с.
9. Ануфриев Н. И. Тайны сыска / Н. И. Ануфриев, А. М. Пиджаренко. — К., 2002. — Кн. I. — 524 с.
10. Инструкция чинам Киевской сыскной полиции // ЦДІАК України. — Ф. 442. — Оп. 635. — Спр. 668. — К., 1905. — 113 с.
11. Трегубов Н. С. Основы уголовной техники: научно-технические приемы расследования преступлений / Н. С. Трегубов. — М. : ЛексЭст, 2002. — 336 с.
12. Гросс Г. Новые данные из области криминалистики / Г. Гросс // Право. — 1899. — № 4. — С. 179—184.
13. Краткий очерк деятельности кабинетов научно-судебной экспертизы в 1914 году // Журнал министерства юстиции. — 1915. — № 6. — С. 323—345.
14. Государственный архив Российской Федерации. — Ф. Д-во 8. — Оп. 1908. — Д. 14.
15. Крылов И. Ф. Розыск, дознание, следствие / И. Ф. Крылов, А. И. Бастрыкин. — Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1984. — 217 с.
16. Чисніков В. М. «Інструкція чинам Київської сисної поліції» (1905 р.) — важливе джерело організації та діяльності карного розшуку Російської імперії / В. М. Чисніков // Держава і право. — 2001. — Вип. 11. — С. 59—62.
17. ЦДІАК України. — Ф. 442. — Оп. 855. — Спр. 530.
18. Рильський Максим Зібрання творів : у 20-ти т. / Максим Рильський. — К. : Наукова думка, 1983. — Т. 3. — 439 с.
19. Дело Менделя Бейлиса. Материалы Чрезвычайной следственной комиссии Временного правительства о судебном процессе 1913 г. по обвинению в ритуальном убийстве. — Спб., 1999. — 393 с.
20. Чисников В. Н. Рудой Георгий Михайлович (1863 — после 1917) / В. Н. Чисников // Криміналістичні реєстраційно-довідкові й судово-експертні установи Міністерства внутрішніх справ та Міністерства юстиції Російської імперії (1889—1917 рр.) : у 2-х кн. / [Вербенський М. Г., Проценко Т. О., Чисніков В. М. та ін.]. — К.-Харків, 2013. — Кн. 1. — 637 с.
21. Последние новости. — 1918. — № 4909. — 1 марта (16 февраля).
22. Чисніков В. М. Г. М. Рудий — майстер поліцейського розшуку / В. М. Чисніков // Іменем закону. — 2003. — № 33.
23. Чисніков В. М. Г. М. Рудий — майстер поліцейського розшуку / В. М. Чисніков // Іменем закону. — 2003. — № 34.
24. Чисніков В. М. Г. М. Рудий — майстер поліцейського розшуку / В. М. Чисніков // Іменем закону. — 2003. — № 36.

25. Чисніков В. М. Г. М. Рудий — майстер поліцейського розшуку / В. М. Чисніков // Іменем закону. — 2003. — № 37.
26. Чисніков В. М. Г. М. Рудий — майстер поліцейського розшуку / В. М. Чисніков // Іменем закону. — 2003. — № 39.
27. Чисніков В. М. Г. М. Рудий — майстер поліцейського розшуку / В. М. Чисніков // Іменем закону. — 2003. — № 40.
28. Чисніков В. М. Г. М. Рудий — майстер поліцейського розшуку / В. М. Чисніков // Іменем закону. — 2003. — № 41.
29. Чисніков В. М. Г. М. Рудий — майстер поліцейського розшуку / В. М. Чисніков // Іменем закону. — 2003. — № 42.
30. Чисніков В. М. Г. М. Рудий — майстер поліцейського розшуку / В. М. Чисніков // Іменем закону. — 2003. — № 43.
31. Чисніков В. М. Батько вітчизняної дактилоскопії / В. М. Чисніков // Юридичний вісник України. — 2003. — № 5013. — 13–19 грудня.
32. Чисніков В. М. Г. М. Рудий — піонер української криміналістики / В. М. Чисніков // Юридична наука та освіта: історія, сучасність, перспективи : матер. IX істор.-прав. конф. (Рівне, 6—8 черв. 2003 р.). — К., 2004. — С. 149—157.
33. Чисніков В. М. Г. М. Рудий — піонер української криміналістики / В. М. Чисніков // Криміналістичний вісник. — 2004. — № 2. — С. 134—1041.
34. Чисников В. Н. Г. М. Рудой — новатор полицейского сыска / В. Н. Чисников // Оперативник (сыщик). — 2006. — № 1 (6). — С. 3—5.
35. Чисников В. Н. Г. М. Рудой — новатор полицейского сыска / В. Н. Чисников // Оперативник (сыщик). — 2006. — № 4 (9). — С. 7—12.
36. Чисніков В. М. Новації Г. М. Рудого в карно-розшуковій справі / В. М. Чисніков // Наука і правоохорона. — 2008. — № 1. — С. 132—138.
37. Чисніков В. М. Криміналістика України в XIX — поч. XX століття / В. М. Чисніков // Криміналістика : підручник / за заг. ред. П. Д. Біленчука. — К. : Атіка, 1998. — С. 43—58.
38. Чисніков В. М. Рудий Георгій Михайлович / В. М. Чисніков // Міжнародна поліцейська енциклопедія : у 8-ми т. / [відп. ред. Моїсєєв Є. М., Тацій В. Я., Шемчушенко Ю. С.]. — К., 2009. — Т. V. Кримінально-процесуальна та криміналістична діяльність поліцейських організацій. — С. 74.
39. Чисніков В. М. Рудий Георгій Михайлович / В. М. Чисніков // Міжнародна поліцейська енциклопедія : у 8-ми т. / [відп. ред. Коваленко В. В., Моїсєєв Є. М., Тацій В. Я., Шемчушенко Ю. С.]. — К., 2010. — Т. VI. Оперативно-розшукова діяльність поліції (міліції). — С. 899.
40. Чисников В. Н. Три портрета мастеров сыска / В. Н. Чисников // Антология сыска: от полиции к внешней разведке / [отв. ред. Римаренко Ю. И., Чисников В. Н., Кушерец В. И.]. — К., 2006. — Т. 2. — С. 249—286.
41. Чисніков В. М. Сисна поліція в Україні за часів Російської імперії (1880—1917 рр.) : істор.-прав. досл. : у 2-х кн. / В. М. Чисніков. — К., 2011. — Кн. I. Документи і матеріали. — С. 307—353.
42. Чисніков В. М. Метр сисної справи. Криміналістичні пріоритети київського сищика Георгія Рудого / В. М. Чисніков // Юридичний вісник України. — 2018. — № 18-19. — 4—17 травня.

Стаття надійшла до редакції 18. 04.2018 р.